

Hoofdstuk 10 Intertemporele ruil gezinnen

10.1 Jong geleerd, oud gedaan

Welk economisch gedrag vertonen mensen in hun verschillende levensfasen?

Tijd is schaars. Dat dwingt mensen om keuze's te maken. Verschillende mensen hebben verschillende tijdsvoorkeur. Dit is het gevolg van een verschillen in risico's, behoeften, middelen en opportuniteiten. Mensen die direct willen consumeren, hebben een *hoge tijdsvoorkeur*. Mensen die bereid zijn om hun consumptie uit te stellen hebben een *lage tijdsvoorkeur*.

Mensen doorlopen verschillende levensfasen, waarin zij ander gedrag vertonen en te maken hebben met andere inkomsten en uitgaven. Door te *sparen* stel je consumptie uit en verplaats je inkomen van vandaag naar de toekomst. *Lenen* is het naar voren halen van toekomstig inkomen. Deze *intertemporele beslissingen* noemen we ook wel *ruilen over de tijd*.

In je jeugd en tijdens je studie heb je een laag arbeidsinkomen. Je consumptieniveau wordt in je kindertijd hoofdzakelijk bepaald door je ouders. Als je met pensioen gaat, stop je met werken en krijg je ook geen arbeidsinkomen meer. In het begin van je werkzame leven zijn je consumptieve uitgaven vaak nog hoger zijn dat je langzaam toenemende inkomen. Je leent dan geld voor bijvoorbeeld de inrichting van je huis en de aanschaf van je eerste auto. Later verdien je meer dan dat je aan consumptiegoederen uitgeeft. Een deel van je inkomsten gebruik je voor de aflossing van je schulden en een weer een ander deel voor besparingen, waaronder pensioenpremies voor je oude dag. Zo bouw je vermogen op. *Vermogen* bereken je door je bezittingen te verminderen met je schulden.

10.2 Werken of studeren

Ga je na je havodiploma direct aan het werk of volg je eerst nog een vervolgopleiding?

De meeste jongeren kiezen na hun middelbare schooltijd voor een vervolgopleiding. Zij investeren zo tijd en geld in zichzelf: *human capital*. Bedrijven investeren in *physical capital*. Mensen die personen om zich heen verzamelen, die in de toekomst nuttig voor hen zijn, investeren in *social capital*.

Redenen om verder te studeren zijn: vergroten van je kennis, verbeteren van je vaardigheden, persoonlijke ontplooiing, vergroten van je kansen op de arbeidsmarkt en verhoging van je kansen op een hoger inkomen. Met je na je studie opgebouwde human capital kun je uit je toekomstige inkomen de studieschuld weer aflossen en beginnen aan de opbouw van je vermogen voor later. De juiste opleiding en ervaring vergroot je arbeidsproductiviteit. Hierdoor stijgt de kans op een leuke baan en een hoger inkomen. Met een hoge *verdien capaciteit* is het geen probleem om geld te lenen voor je studie.

Door veranderingen in de techniek verandert het werk dat mensen doen. Dat maakt het nodig om aan *her/bij scholing* te doen, zodat je op de hoogte blijft van de laatste technologische vernieuwingen. Als het werk dat je doet helemaal verdwijnt, moet je *omscholen*. Dat is het leren van een geheel ander beroep.

Goed onderwijs levert een goed geschoolde beroepsbevolking op. De overheid bemoeit zich daarom met het onderwijs. Voorbeelden zijn *leerplicht*, *startkwalificatie* en *studiefinanciering*.

Economie Integraal havo

Samenvatting

10.3 Sparen, beleggen en lenen

Wat zijn de voor- en nadelen van sparen en lenen?

Door te *sparen* verplaats je een deel van je inkomen naar de toekomst door het uitstellen van consumptie (intertemporele ruil). Als je geld op een spaarrekening bij een bank zet, krijg je *rente*. Bij *enkelvoudige rente* ontvang je alleen rente over het bedrag dat je op je spaarrekening hebt gestort. Bij *samengestelde rente* ontvang je daarnaast rente over rente.

Meestal stijgen de prijzen van de meeste producten met een paar procent per jaar. Dat is *inflatie*. Het *reële rentepercentage* is de toename van de koopkracht van je spaargeld.

Als een Nederlandse bank failliet zou gaan, treedt het *depositogarantiestelsel* in werking. De Nederlandsche Bank (DNB) garandeert per rekeninghouder per bank uitbetaling van maximaal € 100.000 als een bank niet meer aan haar betalingsverplichtingen kan voldoen.

Aandelen worden verhandeld op de effectenbeurs. Je kunt aandelen kopen en verkopen via een beleggingsrekening bij je bank. De koersen komen tot stand door vraag en aanbod en zijn afhankelijk van de winstverwachtingen van de onderneming. Met een belegging in aandelen loop je meer risico dan met spaargeld. Als een bedrijf geen winst maakt, ontvangen aandeelhouders geen dividend. Als het bedrijf failliet gaat, zijn de aandeelhouders hun geld kwijt.

Een *obligatielening* is een grote langlopende lening die is opgesplitst in kleinere schulddelen, die obligaties worden genoemd. Een obligatielening is een schuld, die moet worden terugbetaald (afgelost). Obligatiehouders krijgen een enkelvoudig vast rentepercentage: de *couponrente*. Een belegger kan via een beleggingsrekening bij een bank obligaties kopen en verkopen op de effectenbeurs. Ook bij obligaties komt de beurskoers tot stand door vraag en aanbod.

Door te *lenen* verplaats je inkomen uit de toekomst naar vandaag (intertemporele ruil). Geld lenen kost geld. Je moet rente betalen over het geleende bedrag. Dat is een vergoeding die je betaalt voor het gebruik van andermans geld en een opslag voor het risico op wanbetaling. *Aflossen* is het terugbetalen van het geleende geld.

Er zijn verschillende soorten consumptieve kredieten. Bij een bank kun je rood staan op je bankrekening (*rekening-courant krediet*) en betaal je rente over het *debetsaldo*. Bij een *persoonlijke lening* staat de rente en de looptijd van de lening vast. Bij een *doorlopend krediet* is de rente en de looptijd variabel. Bij *koop op afbetaling* betaal je een product in termijnen en ben je direct de eigenaar. Bij *huurkoop* word je pas eigenaar nadat de laatste termijn is betaald.

Door te sparen daalt de productie en wordt er ook minder inkomen verdiend. Het uitstellen van consumptie remt dus de huidige productie. Als later het gespaarde bedrag wordt uitgegeven, stijgt de productie. Op die manier stimuleert de vandaag uitgestelde consumptie de toekomstige productie.

Als mensen geld lenen, kunnen zij vandaag meer kopen. Deze extra consumptie veroorzaakt extra productie en hierdoor wordt er ook extra inkomen verdiend. Het naar voren halen van toekomstig inkomen stimuleert dus de huidige productie. Maar in de jaren daarna remmen de rente- en aflossingsverplichtingen de toekomstige productie.

Economie Integraal havo

Samenvatting

10.4 Huren of kopen

Wat zijn de voor- en nadelen van een huurwoning en een koopwoning?

Huur betaal je voor het gebruik van een woning, die eigendom is van een ander. Voor *sociale huurwoningen* gelden maximumhuren (afhankelijk van een puntensysteem), een maximaal percentage jaarlijkse huurverhoging en kun je recht hebben op huurtoeslag. *Huurtoeslag* ontvang je iedere maand van de Belastingdienst als de huur in verhouding tot je inkomen erg hoog is. Voor *vrije sectorwoningen* (woningen met een hogere huur) bestaan er geen maximumhuren, is de huurverhoging vrij en heb je meestal geen recht op huurtoeslag.

Vanwege het tekort aan woningen gelden gemeentelijke regels voor toewijzing. Daarbij spelen het inkomen, de huurprijs, de grootte van de woning, de gezinsgrootte en urgentie een rol. Bovenaan de *urgentielijst* staan de dringendste gevallen. De gemeente wijst ook eerder een woning toe aan iemand met een economische (inkomen verdienen in de gemeente) of sociale binding (jaren woonachtig in die gemeente).

Bij een *hypothecaire lening* geef je de bank het *recht van hypotheek*. Als je rente en aflossing niet betaalt, heeft de bank het recht om je huis in het openbaar te laten verkopen. Met de opbrengst wordt je schuld afgelost. Als de verkoop van de woning minder oplevert dan je schuldig bent, dan heb je een *restschuld*. Als je een lening hebt met *nationale hypotheekgarantie* (NHG) staat het Waarborgfond Eigen Woningen (WEW) garant voor terugbetaling van het gehele hypotheekbedrag aan de bank.

De overheid stimuleert het eigenwoningbezit door belastingmaatregelen. Zo kun je de hypotheekrente - het eigenwoningforfait aftrekken van je inkomen, zodat je minder inkomstenbelasting betaalt. De overheid stimuleert ook het bouwen van klimaatneutrale woningen. Als je vandaag duurzaam bouwt, denk je ook aan volgende generaties. Dit is de zogenaamde *intergenerationele solidariteit*.

De bank is de *hypotheknemer*. De persoon die zijn huis als zekerheidsstelling aan de bank geeft, is de *hypothekgever*. Bij de *lineaire hypotheek* los je iedere periode een vast bedrag af. Bij de *annuïteitenhypotheek* betaal je een vast periodiek bedrag dat voor een deel uit aflossing bestaat en voor een deel uit rente.

Een *makelaar* bemiddelt tussen de koper en de verkoper van een woning. Zodra koper en verkoper het met elkaar eens zijn, sluiten zij een *voorlopig koopcontract*. De koper heeft dan nog drie dagen bedenktijd. Als beloning ontvangt de makelaar *courtage*. Voor een definitief koopcontract moet je langs de *notaris*. Je bent pas eigenaar van een woning nadat de notaris je inschrijft in het *Kadaster*. De *overdrachtskosten* bestaan uit de kosten van de notaris, het Kadaster en de overdrachtsbelasting. Bij *kosten koper (k.k.)* betaalt de koper de overdrachtskosten. Bij *vrij op naam (v.o.n.)* betaalt de verkoper de overdrachtskosten.

10.5 Ouderdomspensioen

Hoe kom je aan geld als je te oud bent om te werken?

Je *ouderdomspensioen* is het inkomen voor de tijd dat je op latere leeftijd niet meer werkt. In Nederland bestaat het ouderdomspensioen uit drie onderdelen: de AOW-uitkering, een bedrijfspensioen en een vrijwillige pensioenopbouw.

De *Algemene Ouderdomswet* (AOW) is een *volksverzekering* en biedt iedere Nederlandse ingezetene een basispensioen. Werkenden betalen de AOW-premie. Er is sprake van door de overheid opgelegde *verplichte solidariteit* tussen ouderen en jongeren. Voor de AOW geldt net als voor de

Economie Integraal havo

Samenvatting

andere sociale verzekeringen het *omslagstelsel*, waarbij de werkenden van nu betalen voor de ouderen van nu.

Het doel van een *aanvullend bedrijfspensioen* is de AOW aan te vullen met een pensioenuitkering die afhangt van het gemiddeld genoten salaris en het aantal jaren dat je hebt gewerkt. Een *bedrijfspensioen* is gebaseerd op het *kapitaaldekkingstelsel*: met de betaalde pensioenpremies spaar je met hulp van je werkgever je eigen pensioen bij elkaar.

De *dekkingsgraad* is de verhouding tussen het vermogen van een pensioenfonds en de pensioenen die het fonds nu en in de toekomst moet uitbetalen.

Vrijwillige pensioenopbouw is voor mensen met een eigen zaak en mensen die een relatief korte periode in Nederlandse loondienst hebben gewoond en/of gewerkt. Voorbeelden van vrijwillige pensioenopbouw zijn het afsluiten van een levensverzekering, lijfrentesparen, zelf geld beleggen en het aflossen van je hypotheekschuld.